

Kdo se bojí žen v politice? O postojích k politické participaci žen

Marta Vohlídalová, Hana Maříková

Who's Afraid of Women in Politics? Attitudes towards the Political Participation of Women

Abstract: Attitudes towards women in politics and gender culture in general have implications for the status of women in politics and their descriptive representation. In the paper we ask what attitudes people have in the Czech Republic towards women in politics and their descriptive representation, how these attitudes have changed across time, and what factors are associated with these changes. We draw mainly on a survey carried out in 2014, and we compare its data with survey data collected in 2006. The analysis indicates that people nowadays seem to be more tolerant of the low representation of women in politics and are less supportive of using active measures to promote women in politics than they were in the past. The analysis also shows that the decline in support for women in politics is by far the most significant among men, especially men with low education and men who assess the living standard of their household as poor. The paper further deals with the possible sources of this shift in attitudes and suggest a hypothesis and topics for further research.

Keywords: Women, politics, decision making, career and childbearing, public opinion, gender attitudes

Vohlídalová, Marta, Maříková, Hana. 2018. „Kdo se bojí žen v politice? O postojích k politické participaci žen.“ *Gender a výzkum / Gender and Research*, Vol. 19, No. 1: 26–57. DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/25706578.2018.19.1.404>.

V České republice²² nastal obdobně jako v jiných postsocialistických zemích po roce 1989 propad zastoupení žen v politice. Studie Yvonne Galligan a spol. (Galligan et al. 2007) poukazuje na rozpor mezi nízkou participací žen v politice v těchto zemích a modernizačními trendy (konkrétně přechodem k ekonomice tržního typu a pluralitní demokracii), které zde byly nastartovány na přelomu 80. a 90. let minulého století. Tento vývoj totiž neodpovídá vývoji v západních demokraciích. Rozsáhlá srovnávací studie mapující vztah mezi modernizačními trendy v různých typech společností a participací žen v politice (viz Inglehart, Norris 2003) doložila, že: i) existují podstatné rozdíly v postojích k ženám v politice mezi postindustriálními, postkomunistickými a rozvojovými zeměmi; ii) kultura představuje zásadní faktor ovlivňující podíl žen v parlamentech (a to i v případě, že je kontrolován vliv ostatních strukturálních a institucionálních faktorů); iii) tradiční genderové postoje představují jednu z hlavních bariér pro vstup žen do vrcholové politiky.

Uvedená zjištění si podle našeho názoru zaslouží detailnější prozkoumání v kontextu české společnosti. Ženská populace u nás totiž splňuje předpoklady pro vstup do politiky a fungování v ní: má dlouhodobě vysokou míru zaměstnanosti (kromě období péče o předškolní děti) a nízkou míru reprodukce. V mladších populačních ročnících navíc absolvuje vysoké školy více žen než mužů (Tenglerová 2015). Je proto zcela legitimní se ptát, jaké příčiny a mechanismy stojí v pozadí nízké reprezentace žen v politice v ČR. Na tuto otázku nahlížíme prizmatem konceptu nabídky a poptávky (srov. Havelková 2006; Galligan et al. 2007), kdy *nabídka* představuje zájem žen samotných o politiku a politickou angažovanost a *poptávka* zájem společnosti o vyšší zastoupení žen v politice.

V naší analýze se zaměřujeme na stranu poptávky, tedy na zájem voličstva o participaci žen v politice. Klademe si otázku, jaké jsou a jak se proměnily názory české veřejnosti na ženy v politice v posledních letech (konkrétně se soustředíme na posuny mezi lety 2006 a 2014). Naše druhá výzkumná otázka se zaměřuje na to, jaké charakteristiky mají vliv na tyto názory a jak se jejich vliv proměnil mezi lety 2006 a 2014. Zajímat nás bude také to, jak se vliv těchto charakteristik odlišuje mezi muži a ženami.

Protože většina doposud provedených domácích i zahraničních analýz a studií (např. Rakušanová et al. 2004; Rakušanová 2006; Sanbonmatsu 2003; Dolan, Sanbonmatsu 2009; Dolan 2010; Morgan, Buice 2013; Espírito-Santo 2016) se zaměřuje zpravidla výhradně na deskriptci vzniklé situace ve vztahu ke strukturálním charakteristikám voli-

²² Článek vznikl v rámci projektů „Bezdětnost a jednodětné rodiny: příspěvek k vysvětlení nízké plodnosti v České republice“ podpořeného Grantovou agenturou ČR (grant reg. č. 17-04465S) a „Ženy a muži v rovnováze“ (č. 255), který podpořila nadace Open Society Fund Praha z programu „Dejme (že)nám šanci“, který je financován z Norských fondů.

čů a voliček, naším cílem je nabídnout rovněž možné interpretace zdrojů a souvislosti těchto případných názorových posunů. Klademe si proto otázku, s jakými aspekty mohou názorové proměny souviset a zda je možné je v českém kontextu vysvětlit? Na základě literatury a některých vybraných dat tak navrhuje hypotézy a podněty pro další výzkum, který by mohl přispět k vysvětlení těchto trendů.

Nabídka a poptávka po ženách v politice

Výzkumy dlouhodobě potvrzují, že ženy v naší společnosti nemají nižší zájem o politické dění než muži (srov. Rakušanová 2005; Havelková 2006; Vohlídalová 2015). Podíl žen mezi členy a členkami politických stran bývá nižší než 50 % (viz Rakušanová 2006). Průnik a působení žen v politice je přitom stále spojen s celou řadou bariér.²³ Začnou-li se ženy politicky angažovat, mají ve srovnání s muži menší šanci v politice setrvat (Rakušanová, Václavíková-Helšusová 2008). Svou úlohu v tom sehrávají mimo jiné maskulinní typ politické kultury (srov. Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková 2016) spolu s faktem, že muži, kteří v politice často působí v roli strážců vstupu, mezi sebe ženy do vrcholové politiky málokdy „zvou“ (srov. Rakušanová 2004; Teorell 2003 a 2006). Výzkumy dále ukazují, že pokud se ženy propracují do vyšších úrovní politiky, musí na to často vynaložit více úsilí a předčít svými schopnostmi své mužské kolegy. V prostředí USA bylo např. prokázáno, že političky musí pracovat tvrději a být kompetentnější než politikové, aby dosáhly srovnatelného volebního výsledku (Fulton 2012: 305, 310). Působení tohoto mechanismu v české společnosti reflektují samotné političky (např. Čermáková 2016) i veřejnost (srov. Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková 2016).

Rozdíl mezi počtem političek kandidujících zejména do krajských, parlamentních a senátních voleb a počtem zvolených zástupkyň dokládá, že ženy se v politice uplatňují početně méně, než odpovídá jejich zastoupení nejen v politických stranách, ale i jejich nominaci na kandidátních listinách. To je způsobeno jak tím, že jsou častěji než muži umísťovány na nevolitelné (nebo méně volitelné) pozice (srov. Rakušanová 2006), tak tím, že voliči a voličky neudílejí ženám v potřebné míře své preferenční hlasy a nezvyšují tím šance na jejich zvolení.

Postoje veřejnosti k ženám v politice přitom představují důležitý kulturní kontext, v rámci něhož se utvářejí podmínky pro jejich politickou participaci (viz např. Dolan,

²³ Nejedná se přitom jen o bariéry individuální povahy, jak lidé běžně reflektují (pro detailnější přehled viz např. Maříková 2016). Patří sem totiž jak institucionální vlivy a mechanismy na úrovni fungování politických stran vůči ženám (Rakušanová 2005, 2006), tak i veřejný diskurs a postoje veřejnosti k deskriptivní reprezentaci žen v politice (Havelková 1999, 2006 a 2008). Řadí se sem ale také strukturální bariéry, jakými jsou např. zaměstnanost žen a fungování trhu práce, podmínky kombinace pracovního a soukromého života nebo dělba genderových rolí v rodině i mimo ni.

Lynch 2015; Dolan, Sanbonmatsu 2009; Norris 2004; Inglehart, Norris 2003). Sledování postojů lidí k deskriptivní reprezentaci²⁴ může napomoci vysvětlit chování voličů a voliček ve volbách a ve svém důsledku i přispět k objasnění nízkého faktického zastoupení žen v politice (srov. Dolan, Sanbonmatsu 2009: 410).²⁵ Lze proto předpokládat, že pokud se budou voliči a voličky domnívat, že je třeba, aby ženy byly v politice reprezentovány více než doposud, budou také působit na své volené zástupce a zástupkyně a politické strany, aby nominovali ženy, a budou rovněž ve volbách sami podporovat ženy. Případně se budou snažit podporovat takové organizace, které ideu vyšší deskriptivní reprezentace žen v politice prosazují a lobbují za ni (tamtéž). Postoje lidí k ženám v politice mají tedy jasné dopady na jejich reálné postavení v politice.

Postoje veřejnosti k ženám v politice

Výsledky dosavadních zahraničních výzkumů provedených v USA (Dolan 2010, Dolan, Sanbonmatsu 2009; Sanbonmatsu 2003), Latinské Americe (Morgan, Buice 2013) nebo v některých západoevropských zemích (Espírito-Santo 2016) potvrzují vliv různých strukturálních charakteristik na postoje lidí k deskriptivní reprezentaci žen. Určitá výše vzdělání, příjmu, resp. životní úrovně spolu se sociálně-ekonomickým statusem má pozitivní vliv na postoje lidí k této otázce. Ukazuje se, že vyšší profesní a sociální status pozitivně ovlivňuje egalitární postoje lidí ke sledované problematice (Banaszak, Plutzer 1993). Ženy k této problematice zaujímají pozitivnější postoj než muži, neboť obecně bývají více nakloněny prosazování genderové rovnosti než muži (Morgan, Buice 2013). Naopak negativní postoje k politické participaci žen v USA souvisejí zejména, i když nikoli výlučně, s rodinným statusem, resp. manželstvím a rodičovstvím, event. počtem dětí (Hayes, McAllister, Studlar 2000), věkem, religiozitou a etnicitou (Burns, Schlozman, Verba 2001; Inglehart, Norris 2003; Sanbonmatsu 2003). U starších lidí, věřících a příslušníků a příslušnic majoritní etnické populace se ukazuje menší pravděpodobnost, že podpoří vyšší zastoupení žen v politice.

Genderové postoje včetně postojů vztahujících se k vyššímu zastoupení žen v politice jsou nicméně ovlivněny nejen strukturálně, ale také kulturně, tj. kulturními norma-

²⁴ To znamená k vnější podobnosti reprezentované/ho a reprezentující/ho. Aplikováno na situaci žen to znamená, že ženy by v politice měly být reprezentovány ženami (Lovenduski 1993). V případě tzv. substantivní reprezentace jsou (či mohou být) zájmy žen reprezentovány nejen političkami, ale také genderově senzitivními politiky (srov. Childs, Krook 2008).

²⁵ Výzkumy sledující detailněji vztah mezi genderovými stereotypy a chováním voličstva ve volbách potvrzují, že v důsledku fungování stereotypů jsou ženy ve volbách znevýhodněny (Kahn 1996; Fulton 2012 apod.).

mi a očekáváními, přičemž existuje interakce mezi těmito dvěma rovinami. Výzkumy ukazují, že lidé, kteří vyznávají demokratické hodnoty a normy, jsou spíše nakloněni podpoře vyššího zastoupení žen v politice. Genderově egalitárnější postoje se projevují častěji u voličů a voliček levicových stran (Burns, Schlozman, Verba 2001; Sanbonmatsu 2003) než u stran středových a pravicových (Ewig 1999; Jelin 1990), stejně jako u lidí s vyšším vzděláním či u mladších věkových skupin (např. Dolan, Sanbonmatsu 2009; Cotter, Hermsen, Vanneman 2011).

Mnohé výzkumy tuto problematiku analyzovaly zpravidla pouze staticky, když se zaměřily hlavně na deskripci souvislostí mezi postoji k účasti žen v politice, genderovými stereotypy a strukturálními charakteristikami voličstva, ale málokdy se pokoušely o možnou explanaci dynamiky proměn v těchto postojích, a to nejen ve vazbě na charakteristiky elektorátu, ale i s ohledem na širší kulturní a sociální kontext.

Výjimkou je například analýza autorů Davida Cottera, Joan Hermsen a Reevea Vannemana (Cotter, Hermsen, Vanneman 2011), kteří sledovali vývoj postojů k ženám v politice v USA v dlouhodobé perspektivě a hledali souvislosti s dalšími sociokulturními proměnami (např. s rozvolňováním forem rodinného života, proměnou ideologického klimatu apod.). Proměna genderových postojů včetně těch vztahujících se k ženám v politice byla výzkumně sledována zcela výjimečně ve vztahu k makroekonomickému vývoji, konkrétně k ekonomické krizi, například v analýze zaměřené na globální trendy proměny genderových norem a stereotypů (viz Seguino 2007).

Některé vybrané přístupy k vysvětlení proměny postojů k ženám v politice

K objasnění zdrojů proměny společenských postojů k participaci žen v politice může přispět jak koncept proměny rámování otázky genderové rovnosti ve společnosti (viz Cotter, Hermsen, Vanneman 2011), resp. teorie egalitárního esencialismu (Charles, Grusky 2004), tak i teorie politické socializace (srov. Morgan, Buice 2013) nebo teorie statusové nespokojenosti (srov. Banaszak, Plutzer 1993). Kromě těchto přístupů je však možné uvažovat také o vlivu politického a veřejného diskursu o ženách v politice, který může fungovat jako účinná kulturní bariéra uplatnění žen v této sféře veřejného života, neboť může ovlivňovat postoje lidí k této problematice (srov. např. Havelková 1999, 2006).

Analýza longitudinálních výzkumů provedených v USA (viz Cotter, Hermsen, Vanneman 2011) odhaluje, že se ve společnosti může formovat nový typ kulturního rámování otázky genderové rovnosti, pro nějž je do určité míry přijatelná myšlenka rovnosti mezi muži a ženami, avšak na pozadí jejich zdůrazňované rozdílnosti – tedy

jakási rovnost v rozdílnosti.²⁶ Jinými slovy to znamená, že i když rétoricky sílí příklon k genderové rovnosti a podpoře rovných příležitostí, důraz na komplementaritu rozdílnosti žen a mužů ve svém důsledku zeslabuje ambice i reálné možnosti žen prosadit se ve větší míře než doposud ve veřejné sféře, včetně politiky, která tak zůstává hlavní doménou mužů.

Teorii politické socializace (Banaszak, Leighley 1991) a teorii statusové nespokojenosti (Banaszak, Plutzer 1993) je možné vnímat jako kontradiktorní. Zatímco teorie politické socializace (*theory of political socialization*) se zaměřuje na pozitivní postoje veřejnosti k deskriptivní participaci žen v kontextu nárůstu emancipace žen a zeslabování genderových stereotypů ve společnosti, resp. v některých sociálních skupinách (konkrétně žen samých, jejich partnerů a dětí), teorie statusové nespokojenosti (*status discontent theory*) objasňuje reverzní situaci.

Podle teorie politické participace se vlivem strukturálních a kulturních změn, tj. zejména v důsledku vyšší zaměstnanosti žen a zeslabování genderových stereotypů mění postoje lidí týkající se participace žen v politice (Inglehart, Norris 2003; Phillips 1994). Jestliže lidé preferují větší zastoupení žen v politickém životě, pak se jejich pozitivní postoj k této otázce zpětně promítá také do vyšších šancí žen uplatnit se v této oblasti veřejné sféry, jak potvrzují výsledky výzkumů (zejména) z USA (srov. Morgan, Buice 2013; Dolan, Sanbonmatsu 2009).

Naopak podle teorie statusové nespokojenosti zlepšení postavení žen ve společnosti včetně oblasti politiky vede k odporu či nesouhlasné reakci ze strany těch, kteří tuto situaci vnímají jako ohrožení své společenské pozice a statusu (Banaszak, Plutzer 1993). Emancipačním trendem žen se cítí být znejistěni lidé, kteří zastávají tzv. tradiční hodnoty, k nimž se obvykle řadí jedinci s nižším vzděláním, starší lidé nebo osoby žijící v tradičních rodinných formacích (např. Erikson, O'Neil 2002; Dolan, Sanbonmatsu 2009). Patří sem ale především sami muži z pozice své historicky formované společenské nadřazenosti nad ženami (srov. např. Connell, Messerschmidt 2005), kteří se ale vnitřně diferencují z hlediska svého sociálního postavení (srov. Christensen, Jensen 2014). Zahraniční studie dokládají, že existují formy maskulinity, jež legitimizují egalitární vztahy mezi ženami a muži (Messerschmidt 2012), což jinými slovy znamená, že některé skupiny mužů se k emancipaci žen vztahují pozitivněji než jiné. Proto je nutné se v otázce postojů mužů k participaci žen v politice zaměřit mj. na detailnější strukturaci mužské populace.

²⁶ Tento přístup je postavený na kombinaci podpory intenzivního mateřství (Hays 1996), kdy matka nepracuje nebo svou pracovní aktivitu (včetně svého angažmá ve veřejné sféře) plně přizpůsobuje potřebám péče o děti, a rétorické podpory feministického požadavku svobodné volby a rovných příležitostí (Stone 2007). Daný typ rámování problematiky genderové rovnosti je založen na oddělených světech mužů a žen, na vnímání jejich vlastností a schopností jako rozdílných, na odlišných, avšak zároveň kompatibilních kompetencích žen a mužů.

Metodologie

Primárním zdrojem dat pro naši analýzu týkající se postojů veřejnosti k ženám v politice, proměny těchto postojů v čase a faktorů, které determinují tyto postoje u mužů a u žen, je dotazníkové šetření, které bylo realizováno v rámci projektu *Ženy a muži v rovnováze* na konci roku 2014. Výzkum byl proveden ve spolupráci s CVVM formou osobních rozhovorů tazatelů/ek s respondenty/kami. Vzorek zahrnuje celkem 1 068 obyvatel ČR starších 18 let (512 mužů a 555 žen), byl vybrán kvótním výběrem a je reprezentativní pro populaci ČR z hlediska kraje, velikosti místa bydliště, pohlaví, věku a vzdělání.²⁷ Tato data porovnáváme s daty z reprezentativního dotazníkového šetření *Postavení žen v politice očima české veřejnosti 2006* provedeného CVVM kvótním výběrem formou rozhovorů (N = 992). V roce 2006 i 2014 byl vzorek dotázaných tvořen osobami staršími 18 let.

Názory na deskriptivní reprezentaci žen v politice a jejich aktivní podporu: problém, který ztrácí na své palčivosti

V následující části se zaměříme na posuny v názorech na ženy v politice a jejich deskriptivní reprezentaci, a na to, jak se názory proměnily zejména mezi lety 2006 a 2014.

Data z dotazníkových šetření uskutečněných v minulosti umožňují (byť v omezené míře) sledovat vývoj názorů české veřejnosti na deskriptivní reprezentaci žen v dlouhodobější perspektivě. První výzkumy pocházejí z konce 80. let, přičemž do roku 2006 byla patrná kontinuálně rostoucí podpora vyšší reprezentaci žen v politice (Rakušanová, Václavíková-Helšusová 2008). Zatímco v roce 1991 se domnívalo 42 % dotázaných, že je zastoupení žen ve veřejném životě nedostatečné, v roce 1995 to bylo 54 %, v roce 2004 to bylo již 67 % (Rakušanová 2005: 71) a v roce 2006 dokonce 72 % dotázaných (CVVM 2006).

Zatímco otázka položená v minulosti zjišťovala názory na zastoupení žen ve veřejném životě, dotazníkové šetření z roku 2014 zjišťovalo názory na zastoupení žen v politice.²⁸ Srovnání je proto třeba chápat pouze jako orientační a spíše než přesný popis trendu nám umožňuje interpretovat aktuální data v širším kontextu. V roce 2014 vnímalo zastoupení žen v politice 59 % respondentů/ek jako nedostatečné (72 % žen, 44 % mužů). V kontextu dat z roku 2006, kdy se 72 % dotázaných domnívalo, že je žen ve

²⁷ Výzkumná zpráva z dotazníkového šetření viz Vohlídalová (2015) (dostupné zde: http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/vyzkumna-zprava-z-dotaznikoveho-setreni_postoje-verejnosti-k-pusobeni-zen-v-politice.pdf).

²⁸ Na názory na zastoupení žen v dalších oblastech (byznys, vedení aj.) jsme se ptaly odděleně.

veřejném životě nedostatek, se nicméně aktuálních 59 % dotázaných, kteří hodnotí zastoupení žen v politice jako nedostatečné, nezdá být jako příliš vysoké číslo. Pokud totiž vezmeme v úvahu, že „veřejný život“ zahrnuje kromě oblasti politiky také další oblasti, v nichž je zastoupení žen tradičně mnohem četnější než v politice (kultura, neziskový sektor, média, byznys), a rovněž skutečnost, že se zastoupení žen v české politice výrazně nemění (Vohlídalová et al. 2016), dalo by se očekávat, že pokud se zaměříme konkrétně na politiku, budou lidé zastoupení žen hodnotit o něco kritičtěji.

Obdobný trend přitom naznačuje i další orientační srovnání vývoje názoru české veřejnosti na užitečnost a důležitost participace žen v politice. Mezi lety 1991 a 2009 stoupl podíl respondentů/ek, kteří se domnívají, že je užitečné, aby se ženy zapojovaly do politických a veřejných funkcí z 61 % (52 % mužů a 69 % žen) na cca 86 (80 % mužů a 92 % žen) (CVVM 2009; Rakušanová 2005). V roce 2006 přitom dosahoval podíl lidí, kteří s tímto tvrzením souhlasili, celých 93 % (97 % žen, 89 % mužů) (CVVM 2006). Tato názorová proměna proběhla poměrně vyrovnaně jak ve skupině žen, tak ve skupině mužů.

Data z roku 2014 přitom nemapují „užitečnost“, ale „důležitost“, jakou lidé přikládají zastoupení žen v politice, takže i v tomto případě je možnost srovnání omezená a údaje z minulých šetření představují opět spíše kontext pro interpretaci. Nicméně i v tomto případě se ukazuje, že podíl souhlasných odpovědí je výrazně nižší než v případě názorů na užitečnost žen v politice v roce 2006 oproti roku 2014 se 67,5 % dotázaných (80,3 % žen, ale 53,7 % mužů) domnívalo, že je důležité, aby se ženy zapojovaly do politických a veřejných funkcí.

Třetím příkladem, na němž lze ilustrovat tento posun, je názor na aktivní podporu vstupu žen do politiky. V tomto případě již můžeme vycházet z přesného porovnání výsledků mezi jednotlivými roky, protože otázky byly v letech 2006 i 2014 položeny v identické podobě.²⁹ Podle dat z roku 2014 se přes 66,5 % dotázaných (48,4 % mužů a 83 % žen) domnívá, že je potřeba aktivně podporovat vstup žen do politiky. V roce 2006 to přitom bylo celých 82,4 % dotázaných (74,2 % mužů a 90,1 % žen). Podíl lidí, kteří jsou tomuto názoru nakloněni, tedy poklesl cca o 16 procentních bodů (u mužů šlo dokonce o pokles o celých 26 p.b.).

Toto zjištění je přitom pozoruhodné ze dvou různých důvodů. i) Zastoupení žen v české politice zůstává stabilně velice nízké (jedno z nejnižších v Evropě) a s výjimkou komunální politiky není možné sledovat jednoznačný kontinuální nárůst zastoupení žen v politice (např. z hlediska zastoupení žen v parlamentu, senátu a na úrovni krajské politiky jejich podíl dlouhodobě osciluje kolem obecně velice nízkých hodnot (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková 2016). ii) Pokud záro-

²⁹ Znění otázky: „Je nebo není podle Vašeho názoru zapotřebí aktivně podporovat vstup žen do politiky?“

veň sledujeme případný posun názoru veřejnosti na to, jaké bariéry brání ženám vstupovat do politiky, zůstávají relativně stabilní a mezi lety 2006 a 2014 se téměř nezměnily (tamtéž: 47). Zdá se však, že vnímání bariér a hodnocení potřeby aktivní podpory vstupu žen do politiky je v percepci lidí nezřídka odděleno.

Přestože jsme si vědomy omezených možností srovnání dat, zasazení současných zjištění do kontextu dat z roku 2006 let naznačuje, že české veřejné mínění se k nízkému zastoupení žen stává patrně o něco tolerantnější než v minulosti a že nízké zastoupení žen v politických pozicích, a to navzdory jejich přetrvávajícími nízkému zastoupení, je vnímáno stále menším podílem lidí jako palčivý problém, který je vhodné řešit.

Pro koho ztrácí problém postavení žen v politice na své palčivosti?

Výše uvedená data ukazují, že jednou z kategorií, která má zásadní vliv na názory lidí na ženy v politice, je pohlaví (viz např. Rosenthal 1995; Sanbonmatsu 2002). Nízké zastoupení žen v politice i ve veřejném životě kriticky reflektují zejména ženy, jež také častěji považují participaci žen v politice za důležitou či užitečnou a častěji než muži rovněž sdílejí názor, že je třeba aktivně podporovat vstup žen do politiky. Mezi ženami je také mnohem méně patrný onen názorový odklon od podpory žen v politice nebo vnímání jejich participace jako důležité/užitečné než v případě mužů. Je ale možné identifikovat další klíčové charakteristiky, které utvářejí názory české veřejnosti na tuto problematiku? Pokud ano, jak se jejich vliv mezi lety 2006 a 2014 proměnil? A jak se jejich vliv liší mezi muži a ženami?

Na základě literatury z ČR i zahraničí uvedené v úvodu předpokládáme, že strukturální faktory, jako jsou věk, vzdělání, životní úroveň a velikost místa bydliště, stejně jako kulturní faktory, jako jsou politická orientace, volební účast, postoje k genderovým rolím v rodině nebo spokojenost s politickou situací, mohou působit jako další statisticky významné faktory ovlivňující názory veřejnosti na politickou reprezentaci žen v ČR. K testování vlivu těchto proměnných na postojové otázky týkající se zastoupení žen v politice a potřeby jejich podpory jsme použili binární logistické regrese,³⁰ do nichž vstupovaly výše uvedené vysvětlující proměnné. Kromě celkového modelu jsme také připravily modely zvlášť pro ženy a pro muže, které umožnily sledovat, zda se liší vliv těchto proměnných podle pohlaví. Výhodou použití binární logistické regrese je v tomto případě zejména to, že umožňuje sledovat očištěný vliv jednotlivých faktorů,

30 Regresní modely byly provedeny pro všechny výše vyjmenované otázky: hodnocení důležitosti/užitečnosti vstupu žen do politiky, hodnocení dostatečnosti zastoupení žen v politice / ve veřejném životě a souhlas s aktivní podporou vstupu žen do politiky.

což není možné v případě pouhého deskriptivního srovnávání četností s pomocí třídění prvního nebo druhého stupně. (Všechny regresní modely jsou uvedeny v příloze).

Shrnutí základních výsledků jednotlivých regresních modelů

V regresním modelu pro vysvětlovanou proměnnou *Názor na dostatečnost zastoupení žen ve veřejném životě (2006) / v politice (2014)* v roce 2006 hrálo statisticky významnou roli pouze pohlaví (ženy mají výrazně nižší šanci ve srovnání s muži, že budou hodnotit zastoupení žen jako dostatečné) a jak u mužů, tak u žen měly statisticky významný vliv také postoje k genderovým rolím v rodině (čím méně genderově konzervativní postoj, tím nižší šance, že bude člověk hodnotit zastoupení žen jako dostatečné). V roce 2014 se postoje dále výrazněji diferencovaly podle vzdělání, a to jak u žen, tak u mužů (čím vyšší vzdělání, tím nižší šance hodnotit zastoupení žen v politice jako dostatečné); v případě mužů hraje roli rovněž jejich volební účast (čím méně se účastní voleb, tím spíše hodnotili zastoupení žen v politice jako dostatečné). Postoje k genderovým rolím se v roce 2014 ukázaly být statisticky významné pouze ve skupině mužů, nikoliv však u žen.

Pokud jde o regresní model pro vysvětlovanou proměnnou *Názor na užitečnost (2006) / důležitost (2014) vstupu žen do politických a veřejných funkcí*, byly výsledky podobné jako v předchozím modelu. V obou letech se jako statisticky významný ukázal vliv pohlaví (ženy mají ve srovnání s muži výrazně vyšší šanci hodnotit zastoupení žen v politice jako užitečné/důležité) a v roce 2006 hrál u mužů (nikoliv však u žen) vliv také postoj k genderovým rolím v domácnosti (čím méně genderově konzervativní muž, tím vyšší šance interpretovat vstup žen do politiky jako užitečný). Míra genderové konzervativnosti byla statisticky významná i v roce 2014, avšak na rozdíl od roku 2006 působila statisticky významně rovněž ve skupině žen. K pohlaví a postojům k genderovým rolím se v roce 2014 jako statisticky významné proměnné přidaly ještě vzdělání, a to jak ve skupině žen, tak ve skupině mužů (čím vyšší vzdělání, tím vyšší šance, že bude člověk hodnotit zastoupení žen v politice jako důležité), volební účast (čím častěji se participant účastní voleb, tím vyšší šance, že budou hodnotit zastoupení žen v politice jako důležité). Pouze ve skupině mužů se ukázal statisticky významný vliv subjektivně hodnocené životní úrovně domácnosti (čím hůře muži posuzují životní úroveň své domácnosti, tím nižší šance, že budou hodnotit vstup žen do politiky jako důležitý).

Poslední regresní model se týkal vysvětlované proměnné *Souhlas s aktivní podporou vstupu žen do politiky* a také v tomto případě se jako hlavní formativní proměnná ukázalo pohlaví. V obou letech měly ženy výrazně vyšší šanci souhlasit s názorem, že je třeba aktivně podporovat vstup žen do politiky ve srovnání s muži. Názory v obou letech ovlivňovaly rovněž postoje k genderovým rolím v domácnosti, avšak pouze

u mužů (čím nižší míra genderového konzervatismu, tím vyšší šance muže souhlasit s aktivní podporou vstupu žen do politiky). Do tohoto modelu byla přidána také proměnná týkající se celkového postoje k bariérám vstupu žen do politiky, která nabývala hodnot od názorů, jež vidí problém zejména v ženách samotných, případně jejich nezájmu, k názorům, které zdůrazňují vliv strukturálních omezení nebo znevýhodnění. Tato proměnná přitom hrála statisticky významnou roli u žen i u mužů, a to v obou letech. Čím silněji se člověk kloní ke strukturálním příčinám a čím méně souhlasí s příčinami, které vidí za nižším zastoupením žen v politice samotné ženy, tím vyšší má šanci klonit se k názoru, že je třeba ženy aktivně podporovat v jejich vstupu do politiky. V roce 2014 se jako statisticky významná proměnná ukazovala rovněž subjektivní životní úroveň, avšak pouze ve skupině mužů (čím horší hodnocení životní úrovně, tím nižší šance souhlasit s aktivní podporou vstupu žen do politiky). V obou letech ve skupině mužů hrála statisticky významnou roli také volební participace – čím nižší míra participace, tím nižší šance, že bude muž souhlasit s aktivní podporou vstupu žen do politiky.

Syntéza hlavních zjištění

Porovnání modelů za roky 2006 a 2014 naznačuje, že se názory veřejnosti na dostatečnost zastoupení žen v politice a ve veřejném životě a na to, zda je důležité/užitečné, aby ženy vstupovaly do politiky, patrně mnohem více strukturují s ohledem na různé sociodemografické charakteristiky. Pokud porovnáme jednotlivé modely za roky 2006 a 2014, ukazuje se, že s výjimkou modelu, který se týkal názorů na aktivní podporu vstupu žen do politiky, bylo v roce 2014 identifikováno mnohem více statisticky významných faktorů než v roce 2006. Zatímco v roce 2006 se podařilo v těchto případech identifikovat jako hlavní faktory zpravidla pouze pohlaví, případně míru genderového konzervatismu, v roce 2014 se jako statisticky významné faktory ukázaly vzdělání, subjektivní životní úroveň a volební účast (zejména u mužů). Zdá se tedy, že se česká veřejnost mezi lety 2006 a 2014 výrazněji názorově rozštěpila a že se rozdíly mezi jednotlivými skupinami začaly zvětšovat. Faktory jako vzdělání, životní úroveň nebo volební účast tedy patrně dnes hrají stále významnější roli pro formování názorů na ženy v politice, než tomu bylo v minulosti, kdy byl v tomto ohledu patrný větší názorový konsenzus mezi různými skupinami lidí.

Pohlaví se přitom ukazuje jako hlavní proměnná, která determinovala názory na postavení žen v politice, a to ve všech modelech. I při kontrole vlivu ostatních proměnných se jeho vliv ukazuje být ve všech sledovaných letech konstantně velice vysoký, což odpovídá zjištěním řady zahraničních studií, že ženy jsou jakožto podreprezentovaná skupina výrazně citlivější k otázce své deskriptivní reprezentace v politice než muži (Dolan, Sanbonmatsu 2009; Rosenthal 1995; Sanbonmatsu 2003). Ženy se přitom

z hlediska těchto názorů ukázaly být, zejména v roce 2014, mnohem homogennější skupinou než muži a zdá se, že je u nich patrná mnohem vyšší míra konsenzu v různých sociodemografických skupinách. To platí zejména v případě názoru na aktivní podporu vstupu žen do politiky a hodnocení dostatečnosti zastoupení žen v politice – zatímco u mužů je názor determinován řadou statisticky významných faktorů, u žen je tento názor takřka univerzálně sdílen. Výjimkou je pouze vzdělání, které se ukazuje být v těchto případech u žen jako jediný statisticky významný faktor (tj. čím vyšší vzdělání, tím vstřícnější postoje vůči ženám v politice a jejich podpoře). Překvapujícím zjištěním přitom je, že ve skupině žen nehrají natolik zásadní roli ani jejich postoje k dělbě genderových rolí v domácnosti, které však mají zcela zásadní vliv na postoje mužů (platí, že čím více je muž genderově konzervativní, tím méně podpůrný je vůči ženám v politice nebo aktivitám na jejich podporu). Zdá se tedy, že názory na ženy v politice jsou v rámci české ženské populace relativně široce sdílené, a to nejen s ohledem na jejich různé sociodemografické charakteristiky, ale i s ohledem na různou míru genderového konzervatismu.

Skupina mužů se naopak jeví jako značně vnitřně rozrůzněná, přičemž se zdá, že mezi lety 2006 a 2014 se rozdíly mezi různými skupinami mužů zvětšovaly. V případě mužů vstupovala do hry, zejména v roce 2014, řada dalších proměnných, které výrazně ovlivnily jejich postoje k ženám v politice. Kromě vzdělání (s rostoucím vzděláním roste šance, že muž bude považovat vstup žen do politiky za důležitý, a naopak se snižuje šance, že budou považovat zastoupení žen v politice za dostatečné) a postojů k genderovým rolím v domácnosti se objevil také vliv volební účasti (čím pravidelněji chodí muž k volbám, tím vyšší je šance, že bude považovat vstup žen do politiky za důležitý, že bude souhlasit s aktivní podporou žen v politice). Jednou z proměnných, která působí výhradně v rámci skupiny mužů a která se jako statisticky významný faktor začala významněji projevovat zejména v roce 2014, je rovněž subjektivní životní úroveň. Horší subjektivní životní úroveň domácnosti (podobně jako nižší vzdělání) přitom u mužů negativně ovlivňuje ochotu aktivně podporovat vstup žen do politiky nebo považovat zastoupení žen v politice a ve veřejných funkcích za důležité.

Za zmínku nicméně stojí i faktory, jejichž vliv se ukázal jako (téměř) statisticky nevýznamný. Marginální roli hrají překvapivě věk, velikost místa bydliště, spokojenost se současnou politickou situací nebo sebezapažení na ose levice–právice, které bývá v zahraniční literatuře často označováno jako faktor, jenž zpravidla významně determinuje názory na postavení žen v politice (např. Burns, Schlozman, Verba 2001; Sanbonmatsu 2003; Ewig 1999; Jelin 1990). Na rozdíl od zahraničních studií se však v českém prostředí ani v jednom ze sledovaných let neukazuje statisticky významný vliv politického sebezapažení na škále pravice–levice. To může souviset s kulturními odlišnostmi ve vnímání toho, co je pravice a co levice a jaké atributy a konotace jsou s levicí a pravicí spojeny, ale také s tím, jakým způsobem levicové a pravicové strany

tematizují otázky týkající se postavení žen a mužů. V ČR např. příliš neplatí, že by otázky rovnosti žen a mužů patřily k hlavním tématům politického programu, které by levicové strany shodně prosazovaly.

Zdroje proměny postojů veřejnosti k ženám v politice: diskuse a náměty na další výzkum

Výše uvedené skutečnosti přitom nutně vedou k otázce, s čím názorová proměna, kterou indukují výše uvedená data, souvisí a zda je možné je vysvětlit jinými proměnami. Není přitom v našich možnostech zde obsáhnout kompletní výčet všech hypotéz a ověřit je. V následující části se proto zaměříme pouze na několik vybraných důvodů, které se nám jeví jako klíčové, o kterých budeme diskutovat pomocí dostupných datových zdrojů a literatury. Nenárokuje si cíl jednoznačně odpovědět na otázku, jaké konkrétní faktory stojí za názorovým posunem v ČR, nebo testovat konkrétní hypotézy, ale snažíme se v kontextu těchto změn identifikovat další proměny, s nimiž by tyto změny mohly souviset, případně vyslovit hypotézy a podnítit tak další výzkum v této oblasti, jenž by názorové proměny mohl vysvětlit.

Míra genderového konzervatismu

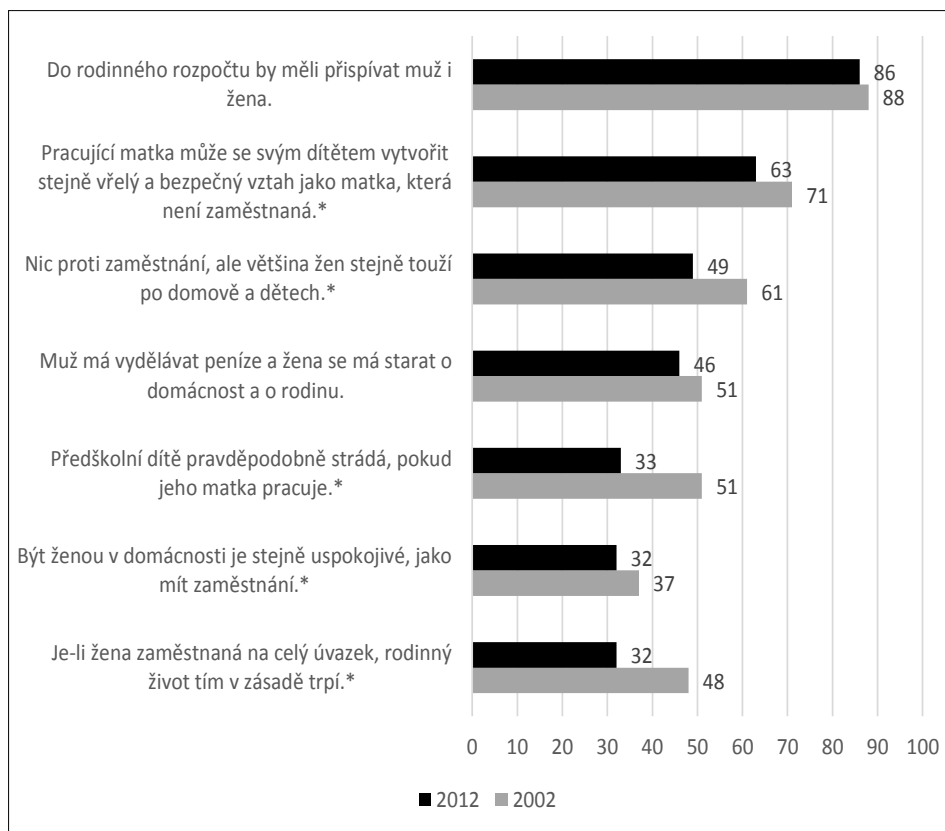
Většina našich regresních modelů ukazuje, že názory veřejnosti na postavení žen v politice, potřebu jejich aktivní podpory nebo na to, zda je žen v politice dostatečný podíl nebo ne, úzce souvisí s mírou genderového konzervatismu (konkrétně s postoji k genderovým rolím žen a mužů), zejména u mužů. Naskytá se tedy otázka, do jaké míry jsou posuny v názorech týkajících se postavení žen v politice spojeny s případnou změnou se mírou genderového konzervatismu v české společnosti.

Autoři Cotter, Hermsen a Vanneman (2011), kteří se zabývali proměnou názorů na ženy v politice v USA v longitudinální perspektivě, vyslovili hypotézu, že postoje k ženám v politice je možné dát do souvislosti s rostoucí mírou genderového konzervatismu. V deklaratorní rovině sice podle jejich zjištění klesá příklon veřejnosti k tvrzením, jež lze označit za jednoznačně sexistická (např. že žena má být doma a starat se o domácnost, zatímco muž má vydělávat peníze). Konzervativní diskurs, který ospravedlňuje nižší zastoupení žen ve vedoucích a rozhodovacích funkcích a specificky v politice, je však podle jejich mínění nahrazován diskursem ideologie intenzivního mateřství a důrazem na adekvátní výkon mateřské role a upřednostňování zájmů dítěte, jež jsou chápány v přímém konfliktu k ženskému angažmá ve vedoucích a rozhodovacích pozicích, včetně politiky (tamtéž).

V našem případě nemáme k dispozici data, která by umožňovala analogickou longitudinální analýzu. Možnost srovnání vývoje deklarovaných postojů české veřejnosti

z hlediska míry genderového konzervatismu však nabízejí např. data z mezinárodního srovnání ISSP. V letech 2002 a 2012 byla reprezentativnímu výběru respondentů položena totožná baterie otázek týkající se postojů k genderovým rolím. Ze srovnání dat vyplynulo, podobně jako v analýze Cotter, Hermsen a Vanneman (2011), že ani česká veřejnost se v této deklaratorní rovině nestává konzervativnější vůči dělbě genderových rolí, a to ani v případě mužů (viz graf 1).

Graf 1: Postoje k genderovým rolím v roce 2002 a 2012, údaje v procentech souhlasných odpovědí

Zdroj: ISSP 2002 a 2012, v položkách označených *) byly patrné statisticky významné rozdíly.

Za pozornost nicméně stojí posun v názoru na jediné tvrzení, které se tomuto trendu vymyká, a sice že „*Pracující matka může se svým dítětem vytvořit stejně vřelý a bezpečný vztah jako matka, která není zaměstnaná*“. Příklon k tomuto tvrzení se mezi lety 2002 a 2012 statisticky významně snížil. Zatímco v roce 2002 s tímto tvrzením

rozhodně nebo spíše souhlasilo 71 % dotázaných (73,5 % žen a 68 % mužů), v roce 2012 tento podíl poklesl na 63 % dotázaných (66 % žen a 60,5 % mužů). Přestože se nezvyšuje podíl lidí, kteří se domnívají, že by předškolní děti strádaly, pokud jejich matky pracují (v roce 2002 s tímto tvrzením souhlasilo necelých 51 % respondentů/ek, v roce 2012 to bylo již jen 33 %), v případě, kdy není specifikován věk dětí a kdy je tedy možné pod tuto otázku vztáhnout mj. i děti nejmenší, postupně sílí preference uspořádání, kdy se ženy plně věnují péči o děti. Takové přesvědčení může souviset i s nižší podporou vůči politické angažovanosti žen.

Dostupná data sice neumožňují ověřit spojitost těchto postojů s postoji k ženám v politice, nicméně kvalitativní studie zaměřující se na postoje veřejnosti k ženám v politice provedená formou diskusních skupin s různými skupinami lidí (ženy a muži se středoškolským a vysokoškolským vzděláním pocházející z Prahy a z regionu Plzeň a Sokolov)³¹ ukazuje, že nekompatibilita rolí mateřské a politické byla často zdůrazňována, zejména středoškolačkami, lidmi z regionů a častěji také muži jako jeden z hlavních důvodů, proč nelze a není vhodné zvyšovat zastoupení žen v politice. Mateřství bylo ve výpovědích těchto skupin participantů/ek mnohdy konstruováno jako přirozená bariéra pro vstup žen do politiky a tento stav byl zároveň interpretován jako neměnná a fakticky neovlivnitelná bariéra. Pokud byla ženám přiznána možnost participovat na politice, bylo to nejčastěji v obdobích, kdy jsou (ještě) bezdětné nebo mají již odrostlé děti. Participantí/ky diskusí ženu často chápali jako primární pečovatelku a vychovatelku dětí, jež je povinná tomu přizpůsobit všechno ostatní (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková 2016).

Mateřství bylo v těchto rozhovorech zároveň považováno za automatickou a univerzální centrální životní prioritu všech žen (srov. Hays 1996), jako imperativ a hlavní naplnění životní role ženy. U žen, které působí v politice a které jsou bezdětné, byla v rozhovorech zpochybňována jejich feminita. Ženy, jež děti měly a zároveň se angažovaly v politice, byly některými participanty/kami odsuzovány jako špatné matky (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková 2016).

³¹ Výzkum byl proveden formou šesti diskusních skupin (*focus groups*), které se uskutečnily v rozmezí od května do září 2016. Čtyři diskusní skupiny se konaly v Praze a dvě skupiny v regionech (v Sokolově a v Plzni). Diskusní skupiny byly uspořádány zvlášť se ženami a zvlášť s muži (celkem byly tři skupiny provedeny s muži a tři skupiny se ženami). S výjimkou skupin uskutečněných v regionech (v Plzni byla diskusní skupina složena z mužů a v Sokolově z žen) byly skupiny organizovány podle vzdělání. Do studie byli zahrnuti pouze lidé se středoškolským vzděláním s maturitou a vyšším. Předpokládaly jsme, že pro lidi s nižším vzděláním by tato forma výzkumu byla vzhledem k tématu diskusí méně vhodná a pravděpodobně i málo efektivní. Celkem bylo do skupinové diskuse zahrnuto 49 participantů a participantek ve věku od 22 do 66 let. 21 diskutantů/ek dosáhlo vysokoškolského vzdělání (alespoň bakalářského stupně), čtyři participantí/ky byli absolventy/kami vyšší odborné školy, 24 diskutujících dosáhlo středoškolského vzdělání s maturitou. Výsledný vzorek zahrnuje lidi s různou životní zkušeností (bezdětné, s dětmi, ekonomicky aktivní i neaktivní, lidi různého věku i profesí) (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková 2016).

Z této studie vyplynulo, že některé vysokoškolačky, zejména ty z Prahy, se stavěly kriticky k názoru, že hlavní bariérou účasti žen v politice je nedostatek času v důsledku mateřství. Argumentovaly tím, že řada žen, především v komunální politice, ač má malé děti, na ní nejen participuje, ale zastává tam i vysoké pozice (např. starostky) (tamtéž). Tyto ženy také kriticky reflektovaly „dvojí normu“ pro ženy a muže v souvislosti s jejich rodičovstvím. Vnímají, že zatímco žena je svým okolím nezřídka odsuzována za to, že nevykonává rodičovskou roli podle očekávané normy, v případě otce bývají nároky odlišné. Otec má v této optice „větší právo“ na seberealizaci mimo rodinu (tamtéž).

Jak dále ukázaly tyto diskuse, mateřství bylo i u této skupiny žen s vysokoškolským vzděláním chápáno jako určitá bariéra, která ženy znevýhodňuje při vstupu do politiky. Na rozdíl od postoje, který vidí sféru politiky a mateřství jako dva a priori neslučitelné světy, vysokoškolačky, a zvláště vysokoškolačky z Prahy, tento problém nechápaly jako neměnný a z principu neodstranitelný. S těmito postoji úzce souvisí názor na to, zda je smysluplné snažit se o vyšší zastoupení žen v politice nebo aktivně podporovat vstup žen do politiky (tamtéž).

Zdá se tedy, že tyto diskursy mohou lépe odrážet míru genderového konzervatismu ve společnosti než obvykle používané otázky na dělbu genderových rolí v rodině, a mohou proto i přesněji vysvětlovat uvažování české veřejnosti o tom, zda ženy mají vstupovat do politiky a zda je třeba jim v tom aktivně pomáhat, a jak se ukazuje, mají potenciál vysvětlit i případné názorové proměny a rozdíly v postojích různých skupin lidí.

Ekonomická krize a pocity existenčního ohrožení

Jedno z dalších z možných vysvětlení posunů v názorech veřejnosti na ženy v politice může souviset s proběhlou ekonomickou krizí. Zahraniční studie (např. Seguino 2007; Lim 2000), které analyzují provázanost mezi makroekonomickými procesy a genderovou ne/rovností, potvrzují, že ekonomické krize zesilují napětí mezi muži a ženami ve společnosti. Během krizí stoupá nezaměstnanost, stagnují příjmy z výkonu placené práce, nebo se dokonce snižují, což může mít jiné faktické dopady (srov. Bettio et al. 2013) ve skupině žen než mužů. Zejména to platí tam, kde jsou muži považováni a sami sebe považují za primární živitele rodiny (Seguino 2007). U mužů v tomto případě může vzrůstat pocit nespokojenosti až ohrožení, který se může transformovat do negativního postoje vůči genderové rovnosti (v tomto případě konkrétně k ženám v politice) (tamtéž). Tento proces popisuje v úvodu uvedená teorie statusové nespokojenosti (Banaszak, Plutzer 1993).

Na jistou relevanci tohoto vysvětlení přitom poukazují také výsledky naší analýzy týkající se faktorů formujících názory veřejnosti na postavení žen v politice. Zdá se totiž,

že mezi lety 2006 a 2014 vzrostl význam proměnných, které mají úzkou vazbu na socio-ekonomický status jedince (vzdělání a subjektivní životní úroveň domácnosti), u nichž můžeme zároveň předpokládat, že jde o proměnné, jež mohou být spojeny s odlišnou mírou pocíťovaného existenčního ohrožení v období ekonomické krize. Významnost těchto faktorů se přitom ukázala především ve skupině mužů, u nichž jsme zároveň zaznamenaly nejvyšší míru poklesu podpory ženám v politice mezi lety 2006 a 2014. Byl tedy status mužů, a zejména těch s nižší kvalifikací, v posledních letech objektivně ohrožen více než status žen, že by to mohlo tyto změny v jejich postojích vysvětlit?

Jako lakmusový papírek míry ekonomického ohrožení může částečně posloužit míra nezaměstnanosti. Data za Českou republiku ukazují, že přestože byla míra nezaměstnanosti mužů po celou dobu průběhu ekonomické krize (tedy zhruba v letech 2008–2014) nižší než u žen, dynamika nárůstu nezaměstnanosti byla naopak u mužů vyšší než u žen (Křížková, Formánková 2014: 66–67). V rozmezí let 2009–2014 rostl, na rozdíl od předchozího i následného období, počet nezaměstnaných mužů, který v absolutních číslech vždy převyšoval počet nezaměstnaných žen (ČSÚ 2016). Změna vzorce nezaměstnanosti se tedy mohla promítnout do vnímání životní úrovně jako nízké u té části mužské populace, jež měla (a má) méně jisté postavení na trhu práce, což zpravidla bývají muži s nižším vzděláním (srov. Chistensen, Larsen 2008).

Zatímco průměrná míra nezaměstnanosti mužů v ČR byla v období poslední ekonomické krize pod evropským průměrem (ten ve druhé polovině roku 2012 osciloval kolem 10 %), nezaměstnanost mužů s nízkým vzděláním dosáhla ve druhé polovině roku 2012 svého vrcholu, tj. více než 32 %. Míra nezaměstnanosti této skupiny mužů více než pětikrát převyšovala míru celkové nezaměstnanosti mužů v ČR (Eurostat 2017). Ať již faktická nezaměstnanost či „jen“ zhoršení pozice na trhu práce anebo pocit ohrožení nezaměstnaností se proto mohly promítnout nejen do vnímání životní úrovně jako nízké, ale mohly u této skupiny mužů také vyústit v častěji zastávané odmítavé postoje vůči participaci žen v politice, než tomu bylo u jiných skupin mužů a žen jako celku (soudě rovněž podle zkušeností z jiných zemí) (srov. např. Seguino 2007).

V souvislosti s ekonomickou krizí se může rovněž objevit domněnka, že pokles podpory deskriptivní reprezentace žen ze strany veřejnosti může souviset i se změnou ve vnímání naléhavosti řešení některých společenských problémů. Pravidelně opakované výzkumy CVVM na téma míry naléhavosti řešení problémů v různých oblastech života z rozmezí let 2007–2015 však tuto domněnku příliš nepotvrzují (CVVM 2017). S výjimkou nezaměstnanosti vnímání palčivosti různých oblastí veřejného života a potřeby jejich naléhavého řešení (šlo konkrétně o nezaměstnanost, životní prostředí, bezpečnost občanů, zdravotnictví, školství, sociální jistoty, korupci) spíše zeslabovalo. S výjimkou nezaměstnanosti se ve všech oblastech snížil podíl lidí, kteří se domnívali, že je potřeba naléhavě řešit tyto problémy, případně se jejich podíl výrazně nezměnil (tamtéž).

Nezdá se tedy pravděpodobné, že by zájem o řešení problematiky postavení žen v politice byl upozadován v důsledku toho, že by se pozornost veřejnosti obracela k jiným zásadním tématům, která začala být vnímána v průběhu sledovaného období jako výrazně palčivější. Výjimkou je pouze percepce nezaměstnanosti, která, jak jsme ukázaly výše, mohla vést právě k pocitům většího ohrožení mužů ekonomickou krizí, než tomu bylo v případě žen. Přesný mechanismus, jakým mohou být tyto fenomény propojeny, však naše data neumožňují popsat. Je proto třeba další výzkum v této oblasti, aby mohly být tyto hypotézy ověřeny a mohl být detailně zmapován mechanismus vzájemného působení ekonomické situace jedince (včetně subjektivně vnímané životní úrovně) a postojů k deskriptivní reprezentaci žen.

Politické a mediální diskursy

Určitou roli pro zvýšení tolerance k nízkému zastoupení žen v politice patrně mohl sehrát také veřejný (politický a mediální) diskurs týkající se žen v politice, který ovšem v posledním desetiletí nebyl systematicky výzkumně sledován, ani nebyly mapovány jeho dopady na postoje a volební preference voličstva. Dá se předpokládat, že když je tento diskurs podpurný vůči ženám v politice, může se to patrně i pozitivně odrážet i v postojích veřejnosti.

Analýza mediálního diskursu o političkách před volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2006 ukázala, že na jaře a v létě roku 2006 bylo z pohledu médií legitimní a žádané upozorňovat na marginalizaci a na nedostatek žen v české vrcholové politice (Baslarová, Binková 2006).³² Kromě toho někteří politikové (dokonce i z konzervativních stran) poukazovali na nutnost zavedení kvót pro ženy v politice (například C. Svoboda z KDU ČSL).³³ Důraz na politickou participaci žen i ze strany tohoto spektra politické reprezentace v kombinaci s mediálním diskursem tak mohl u populace vést k obecnému vnímání deskriptivní reprezentace žen v politice jako nedostatečné a zároveň jako užitečné, což se poměrně jednoznačně ukazuje na datech z roku 2006.

Přestože nemáme k dispozici mediální analýzu, lze předpokládat, že téma zastoupení žen v politice se přinejmenším v politickém diskursu objevovalo rovněž po předčasných volbách v roce 2013. V intenci programového prohlášení vlády z února 2014 (kde byla mimo jiné deklarována podpora vyššího zastoupení žen v rozhodovacích pozicích) schválila legislativní rada vlády na počátku června 2015 návrh novely zavádějící

³² Třebaže následně byla provedena analýza mediálního obrazu političek před krajskými volbami v roce 2012 (viz Jahodová, Čechová 2012) zaměřovala se na obraz političek v kampaních a denním tisku, kde téma početního zastoupení žen v politice bylo zkoumáno jen okrajově.

³³ Více viz Kopecký a Petrášová (2006).

kvóty pro rovné zastoupení žen a mužů na kandidátkách do Poslanecké sněmovny a zastupitelstev krajů,³⁴ která nakonec po dalším více než roce nebyla vládou³⁵ schválena.³⁶ Programové prohlášení vlády tak zůstalo spíše v rovině formální proklamace bez reálných důsledků, aniž by jej vláda stanovila jako svou prioritu a snažila se tento cíl prosazovat, obhajovat a vysvětlovat občanům. Šetření *Ženy a muži v rovnováze* z roku 2014 naznačuje, že tato vládní aktivita skutečně nevedla k tomu, že by lidé začali výrazně podporovat kvóty (zcela nebo rozhodně s nimi nesouhlasilo 73,6 % dotázaných mužů a 48,8 % dotázaných žen).

Souvislosti mezi veřejnými (mediálními a politickými) diskursy a tím, jak se promítají do postojů veřejnosti k ženám v politice a jejich aktivní podpoře, je však třeba podrobněji analyzovat. Domníváme se, že zmapování proměny veřejných diskursů vztahujících se k ženám v politice v České republice v posledních deseti letech by mohlo přinést další z užitečných vodítek pro vysvětlení názorového posunu týkajícího se žen v politice u české veřejnosti.

Závěrem

Vývoj názorů české veřejnosti na deskriptivní reprezentaci žen v politice indikuje, že lidé se domnívají, že je žen v politice málo. Zasazení těchto aktuálních zjištění do kontextu obdobných dat z minulých dotazníkových šetření však ukazuje, že síla tohoto přesvědčení v posledních letech slábně, stejně tak jako slábně přesvědčení, že je třeba ženy aktivně podporovat v jejich vstupu do politiky. A v kontextu výsledků šetření realizovaných v minulosti se nezdá ani nijak vysoký podíl lidí, který vidí působení žen v politice jako důležité. Přestože jsme si vědomy, že srovnání dat, která jsme měly k dispozici, má značné limity, naše analýzy poměrně přesvědčivě naznačují, že se české veřejné mínění ve srovnání s rokem 2006, s nímž jsme data z roku 2014 srovnávaly, stává tolerantnější k nízkému zastoupení žen v politice, a to navzdory přetr-

³⁴ Podle návrhu zákona muži a ženy měli být povinně zastoupení rovnoměrně na prvních dvou místech každé kandidátky. Pokud by bylo kandidátů víc, mělo být každé pohlaví zastoupeno alespoň 40 procenty. Hlavní vládní strana, tj. ČSSD pak schválila návrh kvót pro svou vnitřní potřebu v podobě tzv. vnitrostranických kvót, a to na svém jarním sjezdu v roce 2016.

³⁵ V červenci 2016 byl ovšem schválen akční plán pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích.

³⁶ V genderově nevyváženém prostředí naší politické scény jsou to stále hlavně muži, kteří sehrávají rozhodující roli při zahájení, ale také v pokračování politické kariéry žen. Z tohoto pohledu se zdá pochopitelné, proč politické strany s převážně mužským vedením nepodporují (příliš anebo dokonce vůbec) opatření, která by mohla efektivně zvýšit zastoupení žen na všech úrovních politického života. Pokud by se zastoupení žen zejména ve vrcholové politice mělo zvyšovat dosavadním tempem, tj. o cca 10 % za 23 let, pak se vyváženého zastoupení mužů a žen v této rovině politiky dočkáme za dalších více než 60 let.

vávajícímu nízkému zastoupení žen v politice. Tento trend je přitom patrný zejména ve skupině mužů.

Regresní analýza vysvětlujících faktorů, jež souvisejí s názorem na otázky týkající se postavení žen v politice a jejich aktivní podporu, ukázala, že hlavní proměnnou, která ovlivňuje názory lidí, je pohlaví. Zejména ženy totiž reflektují nízké zastoupení žen v politice, častěji také považují participaci žen v politice za důležitou a užitečnou a spíše než muži rovněž souhlasí s jejich aktivní podporou při vstupu do politiky. Ukázalo se také, že ženy v této oblasti na rozdíl od mužů vykazují mnohem větší názorovou homogenitu, a to v různých sociodemografických skupinách, zatímco u mužů je názor mnohem více svázan s dalšími sociodemografickými charakteristikami, mj. těmi, které se vážou k jejich socioekonomickému postavení. Porovnání regresních modelů za roky 2006 a 2014 dále ukázalo, že názory veřejnosti na ženy v politice se v průběhu let více strukturují – zatímco v roce 2006 hrály statisticky významnou roli většinou jen pohlaví, případně míra genderového konzervatismu, v roce 2014 se jako statisticky významné faktory přidaly vzdělání, subjektivně pocítovaná životní úroveň domácnosti a to, zda daný člověk chodí k volbám. Ve skupině mužů přitom v roce 2014 platilo, že čím nižší mají vzdělání, čím hůře hodnotí subjektivní životní úroveň své domácnosti, čím více jsou konzervativní, pokud jde o genderové role v domácnosti, a čím méně pravidelně chodí k volbám, tím nižší mají šanci zastávat podpůrné názory vůči ženám v politice a jejich aktivní podpoře. U žen přitom takto výrazná strukturace názorů v roce 2014 ani 2006 patrná nebyla.

Vysvětlení trendu snižující se podpory ženám v politice a jejich aktivní podpoře je jistě komplexní a předpokládá hlubokou analýzu faktorů na různých úrovních obecnosti. V našem textu jsme diskutovaly alespoň o některých z nich a snažily jsme se vyslovit hypotézy pro další výzkum – zaměřily jsme se na vliv míry genderového konzervatismu, na vliv pocitů ekonomického ohrožení a na roli veřejných (politických a mediálních) diskursů.

Jak se zdá, názorovou proměnu české veřejnosti nelze uspokojivě vysvětlit nárůstem deklarovaného genderového konzervatismu (trend je v této oblasti spíše opačný a deklarovaná míra genderového konzervatismu měřená postoji veřejnosti k genderovým rolím žen a mužů se spíše snižuje, než aby se zvyšovala). Podobně, jako představili Cotter, Hermsen a Vanneman (2011), se však v českém prostředí ukazuje, že klíčový je patrně postoj lidí k mateřství. Právě důraz na intenzivní mateřství v pojetí některých lidí totiž ústí v konflikt mezi mateřskou rolí a výkonem politické funkce a ospravedlňuje tak nízké zastoupení žen v politice a udržování statusu quo. Zdá se proto, že právě tyto specifické postoje mohou přesněji vysvětlovat uvažování české veřejnosti o tom, zda ženy mají vstupovat do politiky a zda je třeba jim v tom aktivně pomáhat, a mohou také přispět k vysvětlení případných názorových proměn a rozdílů v přístupech různých skupin lidí.

Určitou roli pro formování názoru na ženy v politice patrně může hrát i pocit případného ekonomického ohrožení v souvislosti s ekonomickou krizí, jak poukazují např. Seguino (2007) nebo Lim (2000). Vysvětlení názorového posunu v české mužské populaci lze patrně hledat v širších socioekonomických souvislostech, kdy zkušenost s ekonomickou krizí může formovat specifickým způsobem postoje některých skupin populace k deskriptivní reprezentaci žen. Jestliže v době krize vzrostla nezaměstnanost výrazným způsobem zejména u mužů s nízkým vzděláním, pak se faktické zhoršení ekonomické situace této skupiny mužů může transformovat do jejich pocitu celkového ekonomického ohrožení, v důsledku čehož se mohou cítit více znejistěni a ohroženi emancipačním trendem žen (viz např. např. Connell 1987 Ciabattari 2001; Franceschet et al. 2012). Teorie statusové nespokojenosti (Banaszak, Plutzer 1993) se tudíž zdá být v českém prostředí pravděpodobným klíčem k vysvětlení výrazného názorového posunu u mužů a rostoucího významu proměnných, jako je vzdělání nebo subjektivní životní úroveň domácnosti, na názory mužů na postavení žen v politice a jejich aktivní podporu. Odhalení mechanismu, jakým způsobem mohou být tyto fenomény propojeny, si však zaslouží další výzkum.

Posledním možným vysvětlením, na něž jsme se zaměřily, byla také případná proměna veřejných (politických a mediálních) diskursů týkajících se postavení žen ve vědě. Vzhledem k tomu, že v současné době nejsou v ČR k dispozici výzkumy, které by mapovaly současné mediální a politické diskursy týkající se žen v politice a jejich proměnu (poslední dostupný výzkum pochází z roku 2006; viz Baslarová a Binková [2006]), je však hledání bližších souvislostí s proměnou názorů veřejnosti na ženy v politice značně omezené a je podmíněno detailní analýzou současného mediálního a politického diskursu.

Vysvětlení příčin názorového posunu u české veřejnosti tedy vyžaduje další systematický výzkum a naše zjištění, hypotézy a diskuse představují spíše náměty a výzkumné otázky pro další výzkum, aniž by si nárokovaly jediné správné vysvětlení tohoto stavu. Uvědomujeme si také, že kromě námi uváděných vysvětlení mohou existovat ještě další relevantní explanace, na něž v tomto článku nezbyl prostor.

Naše zjištění jsou nicméně poměrně znepokojující, protože docházejí k tomu, že zastoupení žen v politice je zejména mužskou částí veřejnosti chápáno jako stále méně naléhavé téma hodné řešení. V situaci, kdy muži v české politice výrazně dominují a kdy ČR patří v rámci EU k zemím s nejnižším zastoupením žen v politice a na rozhodovacích pozicích, tak patrně nelze očekávat, že by v blízké budoucnosti byla výrazně podporována vyšší participace žen v české politice. Vyšší zastoupení žen v politice přitom můžeme v současných turbulentních časech vnímat spíše jako šanci a cestu k dokonalejší demokracii, která není ohrožením, ale spíše cestou k lepší reprezentaci zájmů různých skupin veřejnosti, žen i mužů, a která může vést k postupnému zlepšování jejich životních podmínek.

Literatura

- Banaszak, L. A., Plutzer, E. 1993. „Contextual Determinants of Feminist Attitudes: National and Subnational Influences in Western Europe.“ *American Political Science Review*, Vol. 87, No. 1: 145–157.
- Banaszak, L. A., Leighley, J. E. 1991. „How Employment Affects Women's Gender Attitudes: The Work-place as a Locus of Contextual Effects.“ *Political Geography Quarterly*, Vol. 10: 174–185.
- Baslarová, I., Binková, P. 2006. *Mediální obraz českých političek v období voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006: Rovné příležitosti vs. promeškaná příležitost? (Analýza diskurzů)*. Brno: FSS MU.
- Bettio, F., Corsi, M., Lyberaki, A., Lodovici, M. S., Verashchagina, A. 2013. *The Impact of the Economic Crisis on the Situation of Women and Men. Synthesis Report*. [online]. Luxemburg: European Commission – Directorate General for Justice. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130410_crisis_report_en.pdf.
- Burns, N., Schlozman, K. L., Verba, S. 2001. *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ciabattari Teresa. 2001. „Changes in Men's Conservative Gender Ideologies: Cohort and Period Influences.“ *Gender & Society*, Vol. 15, No. 4: 574–591.
- Connel, R. W. 1987. *Gender and Power*. Sydney: Allen and Unwin.
- Connell, R. W., J. W. Messerschmidt. 2005. „Hegemonic masculinity: Rethinking the Concept.“ *Gender & Society*, Vol. 19, No. 6: 829–859.
- Cotter, D., Hermesen, J. M., Vanneman, R. 2011. „The End of the Gender Revolution? Gender Role Attitudes from 1977 to 2008.“ *American Journal of Sociology*, Vol. 117, No. 1: 259–289.
- CVVM (Kunštát, D.). 2006. *Postavení žen v politice očima české veřejnosti (II. vlna)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- CVVM (Kunštát, D.). 2009. *Postavení žen v politice očima české veřejnosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
- CVVM. 2017. *Míra naléhavosti různých oblastí veřejného života. Tisková zpráva*. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4271/f9/po170322.pdf.
- Čermáková, M. 2016. „Jak se žije ženám v české politice aneb o čem vypovídají rozhovory s českými političkami.“ Pp. 60–77 in Vohlídalová, M. a kol. *Sólo pro soprán: ženy v politice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- ČSÚ. 2016. *Zaostřeno na ženy a muže – 2016*. Praha: ČSÚ. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy-iwbtn13wat>.
- Dolan, K. 2010. „The Impact of Gender Stereotyped Evaluations on Support for Women Candidates.“ *Political Behavior*, Vol. 32, No. 1: 69–88.
- Dolan, K, T. Lynch 2015. „Making the connection? Attitudes about women in politics and voting for women candidates.“ *Gender and Political Psychology*, Vol. 3, No. 1: 111–132.
- Dolan, K., Sanbonmatsu, K. 2009. „Gender Stereotypes and Attitudes Toward Gender Balance in Government.“ *American Politics Research Volume*, Vol. 37, No. 3: 409–428.

- Erickson, L., B. O'Neill. 2002. „The Gender Gap and the Changing Woman Voter in Canada.“ *International Political Science Review*, Vol. 23, No. 4: 373–392.
- Espírito-Santo, A. 2016. „Citizens' Attitudes Towards Descriptive Representation: The Case of Women in Portugal.“ *European Journal of Women's Studies*, Vol. 23, No. 1: 43–59.
- Eurostat 2017. *Database Employment and Unemployment (Labour Force Survey)*. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>.
- Ewig, C. 1999. „The Strengths and Limits of the NGO Women's Movement Model.“ *Latin American Research Review*, Vol. 34: 75–102.
- Franceschet, S., Krook, M. L., Piscopo, J. M. (eds.). 2012. *The Impact of Gender Quotas*. New York: Oxford University Press.
- Fulton, S. A. 2012. „Running Backwards and in High Heels: The Gendered Quality Gap and Incumbent Electoral Success.“ *Political Research Quarterly*, Vol. 65, No. 2: 303–314. DOI: 10.1177/1065912911401419.
- Galligan, Y., Clavero, S., Calloni, M. 2007. *Gender Politics and Democracy in Post-socialist Europe*. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers.
- Havelková, H. 1999. „The Political Representation of Women in Mass Media Discourse.“ *Czech Sociological Review*, Vol. 7, No. 2: 145–165.
- Havelková, H. 2006. „Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989.“ Pp. 25–42 in Hašková, H., Křížková, A., Linková, M. (eds.). *Mnohohlasem: Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Havelková, H. 2008. „Cesta do hlubin genderové politické kultury: Příklad kritické analýzy ideologie.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 9, č. 1: 1–7.
- Hayes, B. C., McAllister, I., Studlar, D. T. 2000. „Postmaterialism and Feminism in Comparative Perspective.“ *International Political Science Review*, Vol. 2, No. 4: 425–39.
- Hays, S. 1996. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Charles, M., Grusky, D. B. 2004. *Occupational Ghettos: The Worldwide Segregation of Women and Men*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Childs, S., Krook, M. L. 2008. „Critical Mass Theory and Women's Political Representation.“ *Political Studies*, Vol. 56, No. 3: 725–736.
- Christensen, A. D., Jensen, S. Q. 2014. „Combining hegemonic masculinity and intersectionality.“ *NORMA*, Vol. 9, No. 1: 60–75.
- Christensen, A. D., Larsen, J. E. 2008. „Gender, Class, and Family: Men and Gender Equality in a Danish Context.“ *Social Politics*, Vol. 15, No.: 53–78.
- Inglehart, R., Norris, P. 2003. *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jahodová, D., Čechová, M. 2012. *Modelky a pečující matky: Mediální prezentace žen kandidujících do krajských voleb 2012*. Praha: Fórum 50 %, o.p.s.
- Jelin, E. (ed). 1990. *Women and Social Change in Latin America*. London: Zed.
- Kahn, K. F. 1996. *The Political Consequences of Being a Woman: How Stereotypes Influence the Conduct and Consequences of Political Campaigns*. New York: Columbia University Press.
- Kopecký, J., Petrášová, L. 2006. „Už i muži začali slibovat kvóty pro ženy v politice.“ *iDnes*

13. 3. 2006. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/uz-i-muzi-zacali-slibovat-kvoty-pro-zeny-v-politice-fhg-/domaci.aspx?c=A060313_092153_domaci_mr.
- Křížková, A., Formánková, L. 2014. „Intersekcionalní perspektiva zkoumání dopadů krize na životní dráhy v ČR: gender, třída, věk (a rodičovství).“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 15, č. 2: 61–76.
- Lim, J. 2000. „The Effects of the East Asian Crisis on the Employment of Women and Men: The Philippine Case.“ *World Development*, Vol. 28, No. 7: 1285–1306.
- Lovenduski, J. 1993. „The Dynamics of Gender and Party.“ Pp. 1–15 in Lovenduski, J., Norris, P. (eds.). *Gender and Party Politics*. London: Sage.
- Maříková, H. 2016. „Neúplná demokracie aneb nízké zastoupení žen v politice z perspektivy teoretických přístupů a výzkumů.“ Pp. 12–24 in Vohlídalová, M. a kol. *Sólo pro soprán: ženy v politice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Messerschmidt, J. W. 2012. „Engendering gendered knowledge: Assessing academic appropriation of hegemonic masculinity.“ *Men and Masculinities*, Vol. 15, No. 1: 56–76.
- Morgan, J., Buice, M. 2013. „Latin American Attitudes toward Women in Politics: The Influence of Elite Cues, Female Advancement, and Individual Characteristics.“ *American Political Science Review*, Vol. 107, No. 4: 644–662.
- Norris, P. 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Phillips, A. 1994. „Democracy and Representation. Or, Why Should It Matter Who Our Representatives Are?“ *Frauen und Politik. Schweizerisches Jahrbuch für Politische Wissenschaft*, Vol. 34: 63–76.
- Rakušanová, P. 2005. „Mechanismy inkluze a exkluze žen v politice v České republice.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 6, č. 2: 25–30.
- Rakušanová, P. 2006. *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* [online]. Praha: Fórum 50 %. [cit. 20. 3. 2010]. Dostupné z: <http://padesatprocent.cz/docs/zeny-labyrint-muzu.pdf>.
- Rakušanová, P. et al. 2004. *Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích. Výzkumná zpráva*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12446/Nizky-pocet-zen-v-politice.pdf>.
- Rakušanová, P., Václavíková-Helšusová, L. 2008. „Odcházení: Politicky odcházející z politické scény a jejich zkušenosti.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 9, č. 1: 16–25.
- Rosenthal, C. S. 1995. „The Role of Gender in Descriptive Representation.“ *Political Research Quarterly*, Vol. 48, No. 3: 599–611.
- Sanbonmatsu, K. 2002. „Gender Stereotypes and Vote Choice.“ *American Journal of Political Science*, Vol. 46: 20–34.
- Sanbonmatsu, K. 2003. „Gender-related Political Knowledge and the Descriptive Representation of Women.“ *Political Behavior*, Vol. 25, No. 4: 367–380.
- Seguino, S. 2007. „Plus Ça Change?: Evidence on Global Trends in Gender Norms and Stereotypes.“ *Feminist Economics*, Vol. 13, No. 2: 1–28.
- Stone, P. 2007. *Opting Out? Why Women Really Quit Careers and Head Home*. Berkeley: University of California Press.
- Tenglerová, H. 2015. *Postavení žen v české vědě. Monitorovací zpráva za rok 2014*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

- Vohlídalová, M. 2015. *Výzkumná zpráva z dotazníkového šetření „Ženy a muži v rovnováze“*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/zprava_rovnovaha_dotazniky_final.pdf.
- Vohlídalová, M., Maříková, H., Čermáková, M., Volejníčková, R. 2016. *Postoje české veřejnosti k politice, politické angažovanosti a ženám v politice. Výzkumná zpráva z focus groups*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v. i.

© BY-NC Marta Vohlídalová, Hana Maříková, 2018

© BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2018

PhDr. Marta Vohlídalová, Ph.D., působí na oddělení Gender a sociologie Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Ve své práci se zabývá genderovými aspekty vědeckých kariér a akademické mobility, sexuálním obtěžováním v akademickém prostředí, sociologií rodiny a soukromého života, genderovými nerovnostmi na trhu práce a rodinnou politikou. Je autorkou a spoluautorkou řady odborných článků a monografií, mezi nimi např. publikací *Sólo pro soprán: O ženách v české politice* (2016), *Vlastní cestou: Životní dráhy v pozdně moderní společnosti* (2014), *Nejisté vyhlídky: Proměny vědecké profese z genderové perspektivy* (2013), *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe* (2012) nebo *Akademické duety: o profesním a soukromém životě ve vědě* (2010). Korespondenci zasílejte na adresu: marta.vohlidalova@soc.cas.cz.

PhDr. Hana Maříková, Ph.D., pracuje na oddělení Gender a sociologie Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Věnuje se sociologii rodiny a soukromého života, genderovým nerovnostem na trhu práce, v politice i v oblasti ekonomického rozhodování. Zabývá se rovněž rodinnou a sociální politikou a politikami genderové rovnosti. Je autorkou a spoluautorkou řady odborných článků a monografií, mezi nimi např. publikací *Sólo pro soprán: O ženách v české politice* (2016), *Women in management of small enterprises* (2016), *Vlastní cestou: Životní dráhy v pozdně moderní společnosti* (2014), *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe* (2012), *Pracovní dráhy žen* (2011). Je zástupkyní šéfredaktorky časopisu *Gender a výzkum / Gender and Research*. Korespondenci zasílejte na adresu: hana.marikova@soc.cas.cz.

Přílohy – Regresní modely

Tabulka 1: Regresní model pro vysvětlovanou proměnnou Užitečnost/důležitost vstupu žen do politických a veřejných funkcí

	Vysvětlovaná proměnná 2006: Užitečnost vstupu žen do politických a veřejných funkcí (Spíše a rozhodně užitečné = 1, spíše a rozhodně neužitečné = 0); Exp(B), (S.E.)			Vysvětlovaná proměnná 2014: Důležitost vstupu žen do politických a veřejných funkcí (Spíše a rozhodně důležité = 1, spíše a rozhodně nedůležité = 0), Exp(B), (S.E.)		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Pohlaví – muž (ref. kat muž)	5,274*** (0,357)	x	x	4,323*** (0,173)	x	x
Vzdělání (4 kat.)	0,977 (0,079)	0,975 (0,091)	1,005 (0,199)	1,364** (0,099)	1,310* (0,126)	1,434* (0,166)
Rok narození (2014) / věk (2006)	0,998 (0,010)	1,002 (0,011)	0,999 (0,023)	1,006 (0,005)	1,005 (0,048)	1,0124 (0,008)
Velikost obce (1 = vesnice, 10 = město nad 1 mil. obyvatel)	0,954 (0,062)	0,947 (0,071)	0,969 (0,138)	1,015 (0,036)	1,067 (0,046)	0,919 (0,062)
Subjektivně pocítovaná životní úroveň domácnosti (1 = velmi dobrá, 5 = velmi špatná)	0,747 (0,193)	0,742 (0,226)	0,720 (0,407)	0,796* (0,108)	0,692* (0,146)	0,963 (0,169)
Volební účast obecně (1 = vždy, 5 = nikdy (2014) / Volební účast ve volbách do PS (1 = rozhodně ano, 4 = rozhodně ne) (2006)	0,774 (0,142)	0,719 (0,209)	0,633 (0,295)	0,751** (0,075)	0,767** (0,096)	0,705** (0,125)

Postoj k genderovým rolím ženy a muže v domácnosti ¹ (2006: 1 = nejvíce genderově tradiční, 3 = nejméně genderově tradiční; 2014: 1 = nejvíce genderově tradiční, 4 = nejméně genderově tradiční)	2,565*** (0,205)	3,647*** (0,261)	1,043 (0,387)	1,559*** (0,093)	1,698*** (0,120)	1,407* (0,155)
Spokojenost se současnou politickou situací (1 = velmi spokojen, 5 = velmi nespokojen)	0,873 (0,175)	0,719 (0,209)	1,581 (0,342)	1,173 (0,108)	1,061 (0,137)	1,477* (0,181)
Politické sebezařazení (1 = levice, 11 = pravice)	1,060 (0,063)	1,028 (0,071)	1,256 (0,164)	1,013 (0,039)	1,005 (0,048)	1,035 (0,067)

Pozn. ***- stat. významné na hladině $\alpha = 0,1 \%$, ** stat. významné na hladině $\alpha = 1 \%$, * stat. významné na hladině $\alpha = 5 \%$.

¹ Za rok 2014 byla ve všech modelech jako proměnná indikující míru genderového konzervatismu použita otázka: *Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a děti*, odpovědi: rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí; V roce 2006, vzhledem k tomu, že tuto otázku neobsahoval, bylo nutné připravit souhrnný index z otázek týkajících se míry souhlasu s tvrzeními: i) Muž má vydělávat peníze. ii) Žena se má starat o děti a domácnost. Hodnoty 1 (tj. nejvíce genderově tradiční), nabývali ti, kteří souhlasili s oběma tvrzeními, hodnoty 3 (nejméně genderově tradiční) nabývali ti, kteří s oběma tvrzeními nesouhlasili, hodnoty 2 nabývaly všechny ostatní kombinace odpovědí.

Charakteristiky jednotlivých modelů:

Ve všech případech byla použita metoda ENTER.

2014 – celkem: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,187, koef. determinace Nagelkerkeho 0,268, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 75,4 % případů;

2014 – ženy: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,100, koef. determinace Nagelkerkeho 0,111, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 85,2 % případů;

2014 – muži: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,144, koef. determinace Nagelkerkeho 0,193, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 66,4 % případů;

2006 – celkem: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,186, koef. determinace Nagelkerkeho 0,207, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 92,6 % případů;

2006 – ženy: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,121, koef. determinace Nagelkerkeho 0,193, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 97,2 % případů;

2006 – muži: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,112, koef. determinace Nagelkerkeho 0,211, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 88,6 % případů.

Tabulka 2: Regresní model pro vysvětlovanou proměnnou Dostatečnost zastoupení žen ve veřejném životě / v politice

	Vysvětlovaná proměnná 2006: Dostatečnost zastoupení žen ve veřejném životě (0 = není dostatečné, 1 = je dostatečné); Exp(B), (S.E.)			Vysvětlovaná proměnná 2014: Dostatečnost zastoupení žen v politice (0 = není dostatečné, 1 = je dostatečné), Exp(B), (S.E.)		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Pohlaví – muž (ref. kat muž)	0,342*** (0,184)	x	x	0,299*** (0,149)	x	x
Vzdělání (4 kat.)	0,968 (0,106)	0,945 (0,135)	0,977 (0,187)	0,813* (0,082)	0,845* (0,121)	0,796* (0,128)
Rok narození (2014) / věk (2006)	0,996 (0,006)	0,999 (0,008)	0,995 (0,011)	1,006 (0,005)	0,998 (0,007)	0,987 (0,007)
Velikost obce (1 = nejmenší vesnice, 10 = město nad 1 mil. obyvatel)	1,019 (0,038)	1,026 (0,048)	0,986 (0,064)	0,993 (0,005)	1,062 (0,044)	0,956 (0,048)
Subjektivně pocitovaná životní úroveň domácnosti (1 = velmi dobrá, 5 = velmi špatná)	0,947 (0,121)	1,059 (0,151)	0,726 (0,210)	0,966 (0,097)	1,041 (0,142)	0,913 (0,136)
Volební účast obecně (1 = vždy, 5 = nikdy (2014) / Volební účast ve volbách do PS (1 = rozhodně ano, 4 = rozhodně ne) (2006)	1,082 (0,088)	1,206 (0,116)	0,915 (0,143)	1,139* (0,130)	1,196* (0,094)	1,067 (0,106)

Postoj k genderovým rolím v domácnosti (2006: 1 = nejvíce genderově tradiční, 3 = nejméně genderově tradiční; 2014: 1 = nejvíce genderově tradiční, 4 = nejméně genderově tradiční)	0,644*** (0,113)	0,562*** (0,147)	0,776*** (0,190)	0,813** (0,082)	0,716** (0,112)	0,953 (0,123)
Spokojenost se současnou politickou situací (1 = velmi spokojen, 5 = velmi nespokojen)	0,914 (0,096)	1,206 (0,116)	0,915 (0,143)	0,903 (0,096)	0,926 (0,132)	0,901 (0,143)
Politické sebezařazení (1 = levice, 11 = pravice)	0,914 (0,096)	1,000 (0,047)	0,965 (0,067)	0,969 (0,087)	0,970 (0,046)	0,964 (0,052)

Pozn. *** – stat. významné na hladině $\alpha = 0,1$ %, ** stat. významné na hladině $\alpha = 1$ %, * stat. významné na hladině $\alpha = 5$ %.

Charakteristiky jednotlivých modelů:

Ve všech případech byla použita metoda ENTER.

2014 – celkem: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,113, koef. determinace Nagelkerkeho 0,153, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 67,7 % případů;

2014 – ženy: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,050, koef. determinace Nagelkerkeho 0,115, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 74,8 % případů;

2014 – muži: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,055, koef. determinace Nagelkerkeho 0,073, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 60,3 % případů;

2006 – celkem: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,074, koef. determinace Nagelkerkeho 0,111, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 76,0 % případů;

2006 – ženy: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,040, koef. determinace Nagelkerkeho 0,055, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 85,6 % případů;

2006 – muži: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,055, koef. determinace Nagelkerkeho 0,077, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 69,8 % případů.

Tabulka 3: Regresní model pro vysvětlovanou proměnnou Je třeba aktivně podporovat vstup žen do politiky?

	2006 (0 = není potřeba podporovat, 1 = je potřeba podporovat); Exp(B), (S.E.)			2014 (0 = není potřeba podporovat, 1 = je potřeba podporovat); Exp(B), (S.E.)		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Pohlaví – muž (ref. kat muž)	2,903*** (0,235)	x	x	3,289*** (0,175)	x	x
Vzdělání (4 kat.)	0,978 (0,134)	1,047 (0,167)	0,960 (0,243)	1,246* (0,100)	1,051 (0,049)	1,558** (0,158)
Rok narození (2014) / věk (2006)	0,995 (0,007)	0,994 (0,009)	0,997 (0,014)	0,999 (0,005)	0,988 (0,007)	1,000 (0,008)
Velikost obce (1 = nejmenší vesnice, 10 = město nad 1 mil. obyvatel)	0,903 (0,046)	0,897* (0,058)	0,941 (0,080)	1,001 (0,036)	0,989 (0,047)	1,009 (0,059)
Subjektivně pocíťovaná životní úroveň domácnosti (1 = velmi dobrá, 5 = velmi špatná)	0,757* (0,145)	0,776 (0,184)	0,733 (0,246)	0,840 (0,111)	0,708* (0,154)	0,988 (0,167)
Volební účast obecně (1 = vždy, 5 = nikdy (2014) / Volební účast ve volbách do PS (1 = rozhodně ano, 4 = rozhodně ne) (2006)	0,778 (0,105)	0,758* (0,136)	0,780 (0,175)	0,864 (0,077)	0,827* (0,100)	0,920 (0,124)
Postoj k genderovým rolím v domácnosti (2006: 1 = nejvíce genderově tradiční, 3 = nejméně genderově tradiční; 2014: 1 = nejvíce genderově tradiční, 4 = nejméně genderově tradiční)	1,460** (0,140)	1,875*** (0,180)	0,935 (0,244)	1,287** (0,095)	1,398*** (0,124)	1,199 (0,154)

Spokojenost se současnou politickou situací (1 = velmi spokojen, 5 = velmi nespokojen)	0,905 (0,124)	0,906 (0,158)	0,923 (0,205)	1,000 (0,108)	0,932 (0,139)	1,106 (0,167)
Politické sebezbrazení (1 = levice, 11 = pravice)	1,092 (0,046)	1,117* (0,055)	1,038 (0,088)	0,998 (0,039)	1,041 (0,049)	0,933 (0,063)
Názor na bariéry vstupu žen do politiky ² (1 = příčiny na straně ženy, 4 = příčiny strukturální a znevýhodnění)	12,130*** (0,352)	12,755*** (0,456)	10,040*** (0,577)	6,034*** (0,244)	5,118*** (0,315)	7,428*** (0,395)

Pozn. *** – stat. významné na hladině $\alpha = 0,1 \%$, ** stat. významné na hladině $\alpha = 1 \%$, * stat. významné na hladině $\alpha = 5 \%$.

² Proměnná byla konstruována jako souhrnný index (průměrná odpověď) z odpovědí na míru souhlasu s různými zdroji nízkého zastoupení žen v politice. Zařazeny byly v obou letech následující důvody: tradice, rodina, politika je tvrdá a ženy se pro ni nehodí, ženy nemají o politiku zájem, ženy jsou málo průbojné, muži mezi sebe ženy nepustí. Hodnota 1 zahrnovala odpovědi, které se klonily k vysvětlením, že je nízké zastoupení žen způsobeno ženami samotnými, a které nesouhlasily s rolí důvodů strukturální povahy a diskriminace, hodnota 4 znamenala opačný stav.

Charakteristiky jednotlivých modelů:

Ve všech případech byla použita metoda ENTER.

2014 – celkem: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,231, koef. determinace Nagelkerkeho 0,321, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 76,2 % případů;

2014 – ženy: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,099, koef. determinace Nagelkerkeho 0,165, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 82,8 % případů;

2014 – muži: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,169, koef. determinace Nagelkerkeho 0,225, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 67,1 % případů;

2006 – celkem: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,173, koef. determinace Nagelkerkeho 0,288, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 85,2 % případů;

2006 – ženy: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,063, koef. determinace Nagelkerkeho 0,139, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosme-

rův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 90,8 % případů;

2006 – muži: koeficient determinace Coxe a Snellové 0,209, koef. determinace Nagelkerkeho 0,308, Omnibus test stat. významný na hladině významnosti 0,001 %, Hosmerův a Lemeshowův test stat. nevýznamný, v klasifikační tabulce správně zařazeno 79,8 % případů.

**5. NÁRODNÍ KONFERENCE
O GENDERU A VĚDĚ
VĚDA JAKO PROFESE
V ROCE 2018**

**30. 10. 2018
10.00–13.30**
Akademie věd ČR
Národní 3, Praha 1
Konferenční sál 205

HODNOCENÍ VĚDY
RODIČOVSTVÍ A GENDER
PRACOVNÍ PODMÍNKY

PŘEDNÁŠKA — ANGELA SAINI
/ autorka knihy *Od přírody podřadné* /

Registrace na www.genderaveda.cz.

nk c SOÚ MŠMT
Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Záměrnost
Konference se koná s podporou projektu
LT07013 a CZ.03.1.5/0/0/0/0/15_028/0003571

Gender and Neoliberalism in Czech Academia

Marta Vohlídalová, Marcela Linková (eds.)

Kniha analyzuje dopady neoliberálně orientovaných reforem v oblasti genderové rovnosti v české akademické sféře. Autorky zkoumají genderové aspekty konstrukce excellence ve výzkumu, genderově slepou vědní politiku v České republice, akademické dráhy před rokem 1989 a v současnosti, mobilitu, spokojenost s prací mezi vědci a vědkyněmi a v neposlední řadě důvody a motivace odchodů z vědy. Malá mobilizace mezi vědkyněmi ve spolupůsobení s konzervativním genderovým řádem a odmítáním opatření směřujících k genderové rovnosti ve výzkumu nám umožňují zkoumat genderované dopady neoliberálních reforem ve specifickém kontextu ČR, která během poměrně krátké doby proměnila financování výzkumu a systémy hodnocení.

Kniha je v angličtině.

Praha: Sociologické nakladatelství, 2017. E-book.

